

Regős Franciska: A papírgyár valamint a Costa Rica és Nicaragua ügyek: néhány nemzetközi környezetvédelmi kérdés a Nemzetközi Bíróság asztalán

Bevezető

Az elmúlt évtizedekben a nemzetközi szinten működő ítélkezési fórumok számának növekedése volt megfigyelhető.[1]Az Állandó Nemzetközi Bíróságot megelőzően, a nemzetközi jogviták eldöntése egy ad hoc, kifejezetten az adott vitával foglalkozó testület létrehozásával került sor.[2] 1899-ben felállításra került az Állandó Nemzetközi Bíróság, amely fordulópontot jelentett: annak felismerését, hogy szükséges egy állandó testület működése.[3] Az Állandó Nemzetközi Bíróság utódjaként jött létre a napjainkban is működő Nemzetközi Bíróság.[4] Közös ezekben az ítélkező fórumokban, hogy mindegyik előtt megfordult már valamilyen, a környezetet vagy természetes erőforrás megőrzéséhez kapcsolódó jogvita. Minden esetben nő a lehetőség arra, hogy a nemzetközi ítélkezési gyakorlat részt vegyen a nemzetközi környezetvédelmi jog fejlesztésében, méghozzá a jogi érvelés és értelmezési technikák alkalmazásával.[5] Ahogyan Wolfgang Friedmann megfogalmazta, az ítélkezés minden egyes bírósági döntéssel – legyen az kapcsolatos akár meghatározott jogi rendelkezés vagy precedens értelmezésével, illetve egy *de novo* ügy eldöntésével – kétségtelenül hozzájárul a jog fejlődéséhez.^[6]

Az elmúlt években a papírgyár ügy és a Costa Rica és Nicaragua között felmerült vitás ügyek a legfrissebbek a nemzetközi környezetvédelmi jogokkal összefüggő esetek között. Az említett egymással hasonlóságot mutatnak: mindegyikben felmerültek kérdések a környezeti károk megelőzésével és az elvárható gondos magatartással kapcsolatban. Az alábbiakban ezen ügyek hátterének bemutatására, az ítéletek ismertetésére, végül jelentőségük és a nemzetközi környezetvédelmi jogra gyakorolt hatásuk vizsgálatára kerül sor.

A papírgyár ügy

Az ügy háttere

Az Argentína és Uruguay között kialakult vitában a Nemzetközi Bíróság 2010-ben hozott ítéletet. A jogvita háttérben a két állam közötti határt képző Uruguay-folyón történő két papírgyár építése állt.[7] A jogvita gyökerét az első gyár építése képezte (ENCE), amelyre Uruguay 2005-ben adott engedélyt. A gyár a határfolyó bal partján, Fray Bentos város közelében kapott helyet, szemben a folyó túlsó partján elhelyezkedő Gualaguaychu argentin régióval. Gualaguaychu régióban azonban a projekt tiltakozást váltott ki: az argentinaiak több, Uruguay-t és Argentínát összekötő hidat és utat elkezdtek blokkolni, hogy megakadályozzák a turisták Uruguayba való látogatását.^[8] A tiltakozás oka az volt, hogy az érintettek félték a papírgyár szennyezése által okozott károktól.^[9] 2006-ban az argentin nyomás győzedelmeskedni látszott, így 2006-ban a projekt elhalasztásra került, majd a gyár megépítésének szándékától való elállásra került sor.^[10] A dolog azonban nem maradt ennyiben, tekintve, hogy Uruguay engedélyt adott egy második papírgyár megépítésére (Orion) is, amely a tervezett első gyár létrehozására eredetileg kijelölt helytől néhány kilométerre került megépítésre. A gyár 2007-ben meg is kezdte működését.[11]

A helyzet rendezése érdekében a két állam tárgyalásokba kezdett az Uruguay-folyó Adminisztratív Bizottságán (CARU)[12] keresztül. A tárgyalások sikertelenségét követően Argentína 2006-ban keresetet nyújtott be a Nemzetközi Bírósághoz,[13] amelynek jogalapját a két állam között létrejött, az Uruguay folyó használatáról szóló 1975. évi Statútum (továbbiakban Statútum) 60. cikke képezte. A rendelkezés szerint a tárgyalások útján nem rendezhető viták a Nemzetköz Bíróság elé terjeszthetők.

A felek kérelme

Argentína arra hivatkozott, hogy az Uruguay-folyón történő papírgyárak engedélyezése és megépítése sérti az 1975. évi Statútumot.[14] Argentína a papírgyár tevékenységét illetve működését veszélyesnek találta a folyó vizének minőségére és annak környezetére nézve.[15] Ennek megfelelően keresetében kérte a Bíróságtól annak megállapítását, hogy a papírgyárak építésére és üzembehelyezésére adott engedélyezéssel Uruguay megsértette a Statútumból eredő kötelezettségeit, ezzel felélesztve a nemzetközi felelősséget.[16] Utóbbi következményeiként kérte, a i) tevékenység megszüntetésének elrendelését (*cessatio*); ii) a nemzetközileg jogellenes cselekményeket megelőző állapotok helyreállítását, azaz *in*

integrum restitutio-t, iii) kártérítést és iv) megfelelő garanciát arra, hogy Uruguay a jövőben tartózkodik a Statútum alkalmazásának megakadályozásától, különös tekintettel a szerződés konzultációra vonatkozó rendelkezéseire.

Ezzel ellentétben Uruguay kérte a Bíróságtól Argentína követeléseinek elutasítását, továbbá annak megállapítását, hogy Uruguay az 1975. évi Statútumban lefektetett rendelkezéseknek megfelelően járt el, így a papírgyár folytathatja működését.[17]

Ideiglenes intézkedések

A kereset benyújtásával egyidejűleg Argentína ideiglenes intézkedések elrendelését is kérte a Bíróságtól. Kérelme ketté bontható: egyrészt kérte a Bíróságot, hogy Uruguay függesse fel a papírgyárak építési engedélyeit, és tegyen meg minden szükséges intézkedést azért, hogy biztosítsa, hogy az építési munkálatok nem folytatódnak. Másrészt kérte, hogy kötelezze Uruguay-t a jóhiszemű együttműködésre, és tartózkodjon minden olyan magatartástól, amely a jogvita további elmérgesedéséhez vezet.[18] A Bíróság többször is hangsúlyozta, hogy csak abban az esetben kerülhet sor ideiglenes intézkedés elrendelésére, ha a vita tárgyát képező jogokat helyrehozhatatlan sérelem megelőzésének sürgős szüksége indokolja.[19] Ennek megfelelően vizsgálva Argentína kérelmét, végül azt teljes egészében elutasította, azon az alapon, hogy a gyár kellően biztonságos és a kár, amelyet Uruguay okozhat se nem azonnali fenyegetés, se nem helyrehozhatatlan.[20]

Ítélet

A Nemzetközi Bíróság 2010 április 20-án hozott ítéletet, melyben Uruguay elmarasztalására került sor a Statútum által lefektetett (7-12. cikk) eljárási kötelezettségeinek megsértése következtében.[21] Érdemi kötelezettségzegés nem került megállapításra,[22] a különböző környezeti károk bekövetkezését a Bíróság nem találta bizonyítottnak. Ennek eredményeképp Argentína követelése, azaz a *cessatio*, az *in integrum restitutio* és a kártérítési igény mind elutasításra került.[23] A Bíróság az eljárási kötelezettségek megszegésének megállapítását elegendő elégtételnek minősítette.[24] Az eljárási kötelezettségek, amelyeket Uruguay megsértett a következők voltak: egyrészt

elmulasztotta értesíteni a CARU-t még az papírgyárak engedélyezést megelőzően,[25] egyúttal nem értesítette Argentínát – tehát nem felelt meg notifikációs kötelezettségének, különösen a környezeti hatásvizsgálat tekintetében[26] – továbbá nem teljesítette tárgyalási kötelezettségét[27], azaz Uruguay nem tartotta tiszteletben az együttműködési kötelezettségét sem.[28]

Coscta Rica és Nicaragua ügyek

Az ügyek előzményei

Mielőtt még az ítélet részletes tárgyalásába kezdenénk, érdemes kitérni a két állam között felmerülő korábbi nézeteltérésre, ami a két állam határát képező Costa Rica San Juan folyón való hajózási jogával volt kapcsolatos.^{[29][30]} A San Juan folyó a Nicaragua tóból ered, útja a Karib-tengerbe vezet, azonban mielőtt elérné azt, két ágra szakad. A felső, északi ág a San Juan folyó (a vitás rész) míg a déli a Coloardo folyó, amely teljes egészében Costa Rica területén fekszik.^[31] A két ország között a határvonal és a San Juan folyó helyzetének rendezése érdekében létrejött egy nemzetközi szerződés (Treaty of Limits) 1858-ban. A szerződésben a határt a San Juan folyó jobb partja (Costa Ricához eső part) mentén húzták meg, azonban a folyó feletti területi szuverenitás Nicaraguát illeti azzal, hogy Costa Rica a folyón kereskedelmi célú szabad hajózási joggal rendelkezik.^[32] Az 1980-as évektől kezdve, azonban egyre több nézeteltérésre került sor az előbb említett hajózási joggal kapcsolatban. 2005-ben végül Costa Rica a Nemzetközi Bírósághoz fordult a vita feloldása érdekében. Az ügyben a Nemzetközi Bíróság 2009-ben hozott ítéletet, melyben deklarálta Costa Rica szabad hajózáshoz való jogát a folyón, valamint megállapításra került Nicaraguának a folyón történő hajózás szabályozási jogának terjedelme. A két állam közötti nézeteltérések azonban ezzel nem értek véget: 2010-ben ismét a Nemzetközi Bírósághoz fordultak, melynek központi eleme megint a San Juan folyó vált.

Az ügyek háttere

2010-ben Nicaragua csatornázási munkába kezdett a San Juan folyón a hajózás javítása

érdekében, azonban átlépve határt azok Costa Rica területére is kiterjedtek, mi több, Nicaragua katonai erőt is küldött a területre. Costa Rica sérelmesnek találta a helyzetet, hangsúlyozta, hogy Nicaragua tulajdonképpen megszállta területének egy részét, ott csatornázási munkálatokba kezdett, amellyel súlyos környezeti károkat okoztak a természetvédelmi oltalom alatt álló^[33] területen.^[34] Costa Rica így ugyanebben az évben eljárást indított Nicaragua ellen (Costa Rica v. Nicaragua, határátlépési ügy). Azonban mindeközben maga is építési munkába kezdett: egy utat kívánt létrehozni a két állam határát képző San Juan folyó mentén. Egy évvel később Nicaragua eljárást indított Costa Rica ellen (Nicaragua v. Costa Rica, útépitési ügy) arra hivatkozva, hogy az útépités jelentős határon áterjedő környezeti károkat okozott területén.^[35] Tekintettel az ügyek közös földrajzi és történeti összefüggéseire, 2013-ban a Nemzetközi Bíróság elrendelte a két ügy egy eljárásban történő lefolytatását.

A felek kérelme

Costa Rica c. Nicaragua, a határátlépés ügy

Costa Rica a Bíróságtól kérte a jogsértés tényének és ezzel együtt kártérítés megállapítását tekintettel arra, hogy Nicaragua megsértette szuverenitását és területi integritás tiszteletben tartását, a szabad hajózáshoz való jogát a San Juan folyón, a károkozás tilalmát, a Ramsari Egyezmény rendelkezéseit, valamint környezetvédelmi kötelezettségeit.^[36] Ezzel szemben Nicaragua kérte Costa Rica követeléseinek elutasítását, és hogy a Bíróság a vitás terület felett állapítsa meg szuverenitását, mivel a két állam között hatályban lévő szerződés alapján az Nicaraguához tartozik.^[37]

Nicaragua c. Costa Rica, az útépités ügy

Nicaragua kérte a Bíróságtól, hogy állapítsa meg Costa Rica jogsértését: megsértette Nicaragua területi szuverenitását, károkat okozott Nicaragua területén, a nemzetközi környezetvédelmi jogból folyó kötelezettségeinek megsértését. Kérte, hogy a Bíróság kötelezze Costa Rica-t minden építési tevékenység beszüntetését és megfelelő környezeti hatásvizsgálat bemutatását. Jogkövetkezményként kártérítést, és az eredeti állapot

helyreállításának megállapítását kérte.[38] Costa Rica Nicaragua követeléseinek elutasítását kért.[39]

Ideiglenes intézkedések

Costa Rica féltette, hogy Nicaragua csatornázási tevékenysége a Colorado folyó folyására negatív hatással lehet, amely így a vizes területeire is veszélyt jelenthet. Ez a félelem egy ideiglenes intézkedés iránti kérelem formájában nyert megfogalmazást, amelyben kérte a Bíróságot, hogy kötelezze Nicaraguát a munkálatok felfüggesztésére. Ennek a kérésnek a Bíróság eleget téve 2011. március 8-án ideiglenes intézkedéseket rendelt el. Az első pontban elrendelte, hogy a feleknek távol kell tartaniuk a vitában érintett területektől katonai erőket, rendőrséget, civileket stb. A második pontban felhatalmazta Costa Ricát, hogy a helyrehozhatatlan környezeti károk megelőzése érdekében szakembereket küldjön a helyszínre. Az utolsó pontokban pedig kéri a feleket, hogy ne súlyosbítsák a helyzetet, és a továbbiakban tájékoztassák a Bíróságot a rendelkezések betartásáról.[40] Ahogyan azt Raisz Anikó megjegyzi, az ideiglenes intézkedésben foglaltak a környezet megóvásának érdekeit helyezte előre.[41]

Az ideiglenes intézkedés meghozatalát követő hónapban Nicaragura máris megszegte azt: a vitás területen tüntetők várták és inzultálták a Ramsari Egyezmény Titkársága által a helyszínre küldött szakembereket.[42] Az intézkedés megsértése nem maradt szórtlanul. Costa Rica a helyzet megváltozására tekintettel kért a Bíróságtól, hogy állapítson meg további intézkedéseket, míg Nicaragua, szintén erre hivatkozva kérte a Bíróságtól, hogy engedélyezze számára is személyi állomány küldését a területre.[43] A Bíróság bár elismerte a körülmények megváltozását, azonban azokat nem találta olyan jellegűnek, hogy módosítsa az ideiglenes rendelkezést. A dolog azonban nem állt meg itt: Nicaragua az ideiglenes rendelkezések meghozatalát követően további két csatorna kialakításába kezdett, mi több, a vitatott területre fegyveres erőket küldött.[44] Minthogy az ideiglenes rendelkezések kötelező erővel bírnak, így azok megszegéséért a Bíróság megállapította Nicaragua felelősségét.

Ítélet

A Nemzetközi Bíróság 2015 december 16-án hirdetett ítéletet. A határátlépés ügyben elsőként a szuverenitás kérdésében hozott döntést. E szerint a vitatott terület Costa Rica fennhatósága alá tartozik, amiből következik, hogy Nicaragua tevékenységei, vagyis a katonai jelenlét és a már említett csatornák kialakítása sértették Costa Rica területi szuverenitását. A szuverenitás kérdésében a Bíróság megállapította Nicaragua felelősségét, egyúttal az okozott kár megtérítésére kötelezte Nicaraguát.^[45]

A nemzetközi környezetvédelmi jogot érintő kérdéseket – hasonlóan a papírgyár üggyhöz – ketté bontva eljárási és érdemi kötelezettségekre vizsgálta. Az eljárási kötelezettségek (ide sorolva a környezeti hatásvizsgálatot, a notifikációs és konzultációs kötelezettséget) kapcsán megállapította, hogy Nicaragua egyetlen eljárási kötelezettséget sem sértett meg.^[46] Az a határon áterjedő károkozással kapcsolatos érdemi kötelezettségek vonatkozásában szintén erre a végeredményre jutott: a bizonyítékok alapján nem történt környezeti károkozás.^[47] Ami a hajózási jogot illeti, a Bíróság megállapította Nicaragua jogsértését.^[48]

Az útépités ügy eljárási természetű kötelezettségekkel kapcsolatban a Bíróság megállapította, hogy Costa Rica nem tett eleget a környezeti hatásvizsgálat lefolytatásának követelményének.^[49] Ami az érdemi kötelezettségeket illeti, nevezetesen a határon áterjedő károkozás tilalmának szokásjogi szabályának megsértését, a Bíróság a következőt állapította meg: nem találta bizonyítottnak, hogy az útépités jelentős határon áterjedő környezeti károkat okozott volna Nicaragua számára.^[50] Jogkövetkezményként a Bíróság úgy látta, hogy elegendő elégtételnek minősül, hogy megállapította Costa Rica környezeti hatásvizsgálatának kötelezettségének megsértését.^[51]

A Costa Rica javára fizetendő kártérítés mértékét külön ítéletben került megállapításra, kihirdetésére 2018. február 2-án került sor. Ebben összesen 378,890.59 US\$ kártérítés fizetésére kötelezte Nicaraguát.^[52]

4. Nemzetközi környezetvédelmi joggal kapcsolatos kérdések

Eljárási és érdemi kötelezettségek megkülönböztetése

A papírgyár ügyben hozott ítéletben a Bíróság a kötelezettségeket eljárási és érdemi kötelezettségekre bontva vizsgálta. Ennek indoka elsősorban a Statútum felépítéséből adódott, mivel az önálló részben állapítja meg az eljárási kötelezettségeket, azonban öt évvel később ezt a felosztást követte a Costa Rica és Nicaragua ügyekben hozott ítélet is. Kérdésként merülhet fel, hogy vajon a két fajta kötelezettség egymástól való elválasztása helyes-e, nem-e összetett kötelezettségről van-e szó.[53] A Bíróság papírgyár ügyben adott magyarázata szerint a két fajta kötelezettség kiegészíti egymást, ezzel együttesen lehetővé teszik a környezetet érintő kockázatok illetve károk megelőzését.[54] Ez azonban nem jelenti azt, hogy az eljárási kötelezettségek megsértése az anyagi kötelezettségek megsértéséhez vezet, és ugyanúgy, az a következtetés sem vonható le, hogy az eljárási kötelezettségeknek való megfeleléssel az állam megfelelt az érdemi kötelezettségeinek is. Tehát az a tény, hogy az állam megfelelt az érdemi kötelezettségeinek, nem jelenti azt, hogy kimentést nyer az eljárási kötelezettségeinek teljesítése alól.[55] A Bíróság érvelése szerint, tehát nincs akadálya annak az, hogy a felek külön vállalják akár az egyik, akár a másik megsértéséért a felelősséget. Az eljárási és érdemi kötelezettségekre nem az elválaszthatatlanság, hanem inkább azok keveredése és összefonódása jellemző.[56]

Elvárható gondosság és a megelőzés

A papírgyár ügyben hozott ítéletben foglaltak szerint, az állam köteles megtenni mindent, hogy elkerülje azokat a tevékenységeket a területén, vagy joghatósága alatt lévő bármely területen, amelyek jelentős környezeti károkat okoznak egy másik állam területén.[57] A Bíróság a megelőzést, mint szokásjogi szabályt összeköti az elvárható gondossággal, és kimondja, hogy az minden államtól megkövetelt.[58] Ez visszavezethető a Korfu-szoros ügyben hozott ítéletre, ami mára már a környezettel kapcsolatos nemzetközi jog *corpusa*,^[59] mely szerint „egyetlen állam sem használhatja területét más állam jogainak rovására.”^[60]

Itt megjelenik a károkozás tilalma, a környezeti károk megelőzésének kötelezettsége valamint az elvárható gondos magatartás egymással való szoros kapcsolata. Az elvárható gondosság pontosan nem definiálható, tartalmának meghatározása mindig az adott eset összes körülményétől függ.^[61] A jogirodalomban a következő megfogalmazásokkal találkozhatunk: Birnie és Boyle szerint úgy határozható meg, mint az a magatartás, amely

egy „jó kormányzástól” elvárható. Ez olyan jogszabályokat és közigazgatási ellenőrzést jelent, amely képes megóvni a környezetet.^[62] Kiss és Shelton megfogalmazása szerint a megelőzés megkívánja minden államtól, hogy elvárható gondossággal járjon el, amely a következőket foglalja magában: az ésszerű, a jóhiszeműség és tisztességnek megfelelő magatartást valamint az állam joghatósága vagy ellenőrzése alá eső köz és magán tevékenységek szabályozását, amelyek ártalmat jelenthetnek a környezetre.^[63]

A Costa Rica Nicaragua ügyekben a Bíróság továbbfejlesztette a papírgyár ügyben hozott ítéletet. Az elvárható gondosság által megkövetelt eljárási kötelezettségeket három elkülönült, de egymást követő kötelezettségre bontotta.^[64] Az első kötelezettség eredményétől függ a második kötelezettség, a harmadik pedig a másodikétól. Első lépésként az államnak mielőtt valamilyen, a környezetre nézve negatív hatást magában hordozó tevékenység megvalósításába kezdene, meg kell győződnie arról, hogy fennáll-e a határon áterjedő jelentős károkozás kockázata.^[65] Második lépésként, ha az állam informálódásának eredményeül kockázatokat fedez fel, úgy köteles lefolytatni környezeti hatásvizsgálatot.^[66] Harmadszorra, ha a környezeti hatásvizsgálat eredménye szerint fennáll a jelentős határon áterjedő károkozás kockázata, akkor a tevékenységet tervező államnak feléled a notifikációs és konzultációs kötelezettsége, vagyis a jóhiszeműséget szem előtt tartva értesítenie és konzultálnia kell a feltételezhetően érintett állammal.^[67] Szinte azonnal szembetűnik, hogy míg a környezeti hatásvizsgálatot a papírgyár ügyben a Bíróság az érdemi kötelezettségeknél helyezte el, addig a Costa Rica Nicaragua ügyekben született ítéletben az az eljárási természetű kötelezettségek között kapott helyett. Ennek oka, hogy az alapvetően eljárási jellegű környezeti hatásvizsgálat a papírgyár ügyben jogalapot képző Statútumban az érdemi kötelezettségek részben lelhető fel.^[68] Mindazonáltal a Bíróság a kötelezettség eljárási jellegét erősítette, amikor kimondta, hogy azt még a tevékenység megkezdése előtt kell lefolytatni, és nem utána. Ezt az eljárási természetet jutatta kifejezésre a Costa Rica és Nicaragua ügyekben született ítélet is.

Környezeti hatásvizsgálat

A környezeti hatásvizsgálat úgy határozható meg, mint egy vizsgálati eljárás, amelynek feladata a tervezett projektek, tervek és tevékenységek környezetre gyakorolt hatásainak elemzése.^[69] Ennek szűk értelemben véve célja, hogy a tervezett tevékenység társadalomra, gazdaságra és környezetre gyakorolt hatásait, illetve kockázatait összegezze, még mielőtt bármilyen döntés születne a tevékenységgel vagy projekttel kapcsolatban.^[70] Tág értelemben

véve, célja a környezeti károk megelőzése, valamint a fenntartható fejlődés. A határokon áterjedő hatások előzetes felmérésének kötelezettsége szerződésekből és a szokásból ered.^[71] A papírgyár ügy egyik nívuma, hogy elsőként deklarálta a határokon áterjedő környezeti hatásvizsgálatot, mint a nemzetközi jog általános követelményét.[72] Az ítélet szerint az általános nemzetközi jog megköveteli a környezeti hatásvizsgálat lefolytatását, ha fennáll annak kockázata, hogy az ipari tevékenység jelentős határon áterjedő következményekkel jár. Ennek alkalmazási körét a Costa Rica és Nicaragua ügyekben hozott ítélet tágítja, és kimondja, hogy ez nemcsak az ipari, hanem minden tevékenységre általánosságban vonatkozik, amelynek jelentős, határon áterjedő negatív hatása lehet. A környezeti hatásvizsgálat lefolytatásának kötelezettsége így már nem csak pusztán szerződéses kötelezettség.[73]

Mindkét fent tárgyalt ügyből tisztán következik, hogy az elvárható gondosság, a megelőzés és a környezeti hatásvizsgálat között szoros kapcsolat áll fenn: a Bíróság a papírgyár ügyben megjegyezte, hogy az elvárható gondosság, a megelőzés és az elővigyázatosság nem teljesül, ha a projektet tervező fél elmulasztja lefolytatni a környezeti hatásvizsgálatot.[74] Tehát az államnak meg kell bizonyosodnia arról, hogy fenn áll-e a jelentős, határon áterjedő károkozás kockázata, még mielőtt a tevékenység megvalósításába kezdene. A Nemzetközi Bíróság ítéletei egyértelműen meghatározzák azt is, hogy mikor kell lefolytatni a hatásvizsgálatot, és az milyen, további kötelezettségek teljesítését vonja maga után. Egy kérdés azonban nyitva marad: mit kell tartalmaznia a környezeti hatásvizsgálatnak? Erre pontos választ sem a papírgyár ítélete sem a Costa Rica és Nicaragua ügyekben született ítélete nem ad. Utóbbi előtt megadott a lehetőség, hogy ezt tisztázza a Bíróság, azonban helyette egy másik utat választva, visszautalt a papírgyár ügyre, amely ennek a kérdésnek a megoldását az államok feladatkörébe utalja. Iránymutatásként hozzáteszi, hogy a hatásvizsgálat tartalmának meghatározása mindig az adott eset összes körülményeinek figyelembevételével kell történnie, akár a hazai jogszabályozásban, akár az engedélyezési eljárásban, tekintettel a tevékenység nagyságára, természetére, környezetre gyakorolt hatására és az elvárható gondosság követelményére.^[75] Boyle szerint azonban ez nem jelenti azt, hogy a környezeti hatásvizsgálat tartalmának meghatározása egyedül az állam mérlegelésén múlna.^[76] Álláspontja szerint a nemzetköz jog megkövetel egy minimumot, amit ha a nemzeti jog nem biztosít, úgy az az állam kötelezettségszegését vonja maga után. Ez a minimum olvasható ki a Nemzetközi Jogi Bizottság a veszélyes tevékenységből származó határokon áterjedő károk megelőzéséről szóló 2001-es tervezetéből (*Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities*).[77] E szerint a hatástanulmánynak tartalmazni kell legalább: a személyekre, tulajdonra és a környezetre gyakorolt hatások.[78]

Jelentős határon átterjedő kár és kockázata

A jelentős, határon átterjedő kár kockázatának megállapítása, mint küszöb, kulcsfontosságú. A Riói Nyilatkozat 17. elve^[79] szerint „környezeti hatástanulmányokat kell készíteni az olyan javasolt tevékenységekre nézve, amelyeknek nagy valószínűséggel jelentős mértékű káros hatása lesz a környezetre.” A Nemzetközi Jogi Bizottság 2001-es megelőzési tervezetének 7. cikke csupán „lehetséges határon átterjedő kárt” említ. A jelentős határon átterjedő kárhoz kötődik a környezeti hatásvizsgálat lefolytatásának, a notifikációs és konzultációs kötelezettség is. Ha fennáll a jelentős határon átterjedő károkozás kockázata, úgy erről értesíteni kell a feltehetően érintett államot. A küszöb, amit el kell érnie a lehetséges kárnak, az a „jelentős”. De honnan tudjuk megállapítani, hogy pontosan milyen mértékű az a kár, ami ebbe a kategóriába esik? Erre nézve a nemzetközi jogban jelenleg nincs egy általánosan elfogadott definíció. Iránymutatással szolgálhat a 2001-es megelőzési tervezet, amely szerint a jelentős határon átterjedő kár kockázata: egy baleset bekövetkezésének a valószínűsége és káros hatásának együttes hatása.^[80] Kísérletet tesz a „jelentős” meghatározására is: valami, ami több a kimutathatónál, de nem éri el a komoly vagy lényeges szintet.^[81] Ha ezt kicsit közelebbről megvizsgáljuk, újabb kérdésekkel találjuk szembe magunkat: mi a komoly, vagy lényeges szint? Mi az a kár, ami átlépve a küszöböt, maga után vonja a további kötelezettségek teljesítését? Hol húzódik a határ? Hogyan határozható meg, hogy fennáll-e a jelentős határon átterjedő károkozás kockázata? A Costa Rica és Nicaragua ügyekben a Bíróság egy előzetes tanulmány elkészítését javasolt, mint a megállapítás egyik módját,^[82] azonban anélkül, hogy pontosan leírta volna, hogy az mivel jár.^[83] Ehhez annyit tett hozzá, hogy annak érdemes kitérnie a projekt kiterjedésére és arra a környezetre, amelyben azt megvalósítani kívánják.^[84]

További kérdés, hogy a jelentős, határon átterjedő kár kockázatának meghatározásának megítélése az állam perspektívájából vagy egy objektív szereplő (pl. a Bíróság) által meghatározott empirikus, tudományos kritériumok szerint történik?^[85] A válasz nem egyértelmű, amit mutat a Costa Rica és Nicaragua ügy is, melyben a Bíróság változatos módszert alkalmazott: míg Nicaragua kockázati tanulmánya esetében nem végzett részletekbe menő vizsgálatot, addig Costa Rica esetében széleskörűen vizsgálta a tudományos alapjait az ugyanolyan jellegű tanulmánynak.^[86]

Összegzés

Mindkét ítéletben a nemzetközi környezetvédelmi jogot érintő olyan kérdések szerepeltek, mint például a környezeti hatásvizsgálat, az értesítési és konzultációs kötelezettség, amelyek a megelőzés elvével és az elvárható gondos magatartással szoros kapcsolatban állnak. A megelőzés minden komoly környezeti politikában kiemelkedő jelentőségű, mivel a környezeti károk gyakran irreverzibilisek. Az elsődleges kérdések között már nem csak a károkozás utáni állapot visszaállítása szerepel.^[87] Mind a Costa Rica és Nicaragua ügyek, mind a papírgyár ügy felhívta a figyelmet erre.

A vizsgált ítéletek további jellemzője, hogy a kötelezettségeket felosztva, eljárási és érdemi kötelezettségekre vizsgálta a Bíróság. Ezzel kapcsolatban megállapította, hogy egymással összefüggő kötelezettségekről van szó, azonban ez nem zárja ki, hogy az államok feleljenek akár az egyik, akár a másik megsértéséért.

A nemzetközi környezetvédelmi jogra nézve, a papírgyár ügyben hozott ítélet kiemelkedő eredményként tarthatjuk számon a környezeti hatásvizsgálat, mint az általános nemzetközi jog követelményének deklarációját. Ezzel a kötelezettség nemzetközi jogi státuszának megerősítésére került sor. A környezeti hatásvizsgálat lefolytatásának kötelezettségét a Bíróság tovább fejlesztve a Costa Rica és Nicaragua ügyekben, kimondta, hogy nemcsak az ipari tevékenységekre nézve, hanem általánosságban vonatkozik minden projektre, amelynek jelentős, határon áttérjedő negatív hatása lehet. A hatástanulmány elkészítésének időpontjára nézve, a prevenció és az elvárható gondosság követelményének megfelelően, azt a tevékenység megkezdését megelőzően szükséges elvégezni. Itt a kötelezettségek láncolata figyelhető meg: amennyiben fennáll a határon áttérjedő károkozás kockázata, úgy az érintett állammal szemben notifikációs és konzultációs kötelezettségét kell teljesítenie a projektet megvalósítani szándékozó államnak.

Mindemellett azonban vannak kérdések, amelyekre a válasz még homályos, mint például a jelentős határon áttérjedő környezeti kár fogalma, megállapításának módja, vagy a környezeti hatásvizsgálat pontos tartalmának meghatározása.

Források

Birnie, Patricia W. – Boyle, Alan E.: *International Law and the Environment*, Clarendon Press, Oxford, 1992

Boyle, Alan: *Developments in International Law of EIA and their Relation to the Espoo Convention*, 2011

http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/mop5/Seminar_Boyle.pdf (letöltve: 2020.06.14.)

Bruhács János: Argentína és Uruguay vitája: a Nemzetközi Bíróság 2010. évi ítélete az Uruguay folyó menti papírgyár ügyben, *JURA* 2012/2

Cogan, Jacob Katz: Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua); Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), *The American Journal of International Law* Vol. 110, No. 2, 2016

Desierto, Diane: *Evidence but not Empiricism? Environmental Impact Assessments at the International Court of Justice in Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica)*, 2016

<https://www.ejiltalk.org/evidence-but-not-empiricism-environmental-impact-assessments-at-the-international-court-of-justice-in-certain-activities-carried-out-by-nicaragua-in-the-border-area-costa-rica-v-nicaragua-and-con/> (letöltve: 2020.06.15.)

Dupuy, Pierre Marie – Vinuales, Jorge E.: *International Environmental Law*, Cambridge University Press, 2016

Friedmann, Wolfgang: *General Course in Public International Law*, Recueil Des Cours, 1969, 127. sz.

Gillespie, Alexander: Environmental Impact Assessments in International Law, *Review of European Community and International Environmental Law* 17.évf. 2.sz. 2008

Harrison, James: Reflections on the Role of International Courts and Tribunals in the Settlement of Environmental Disputes and the Development of International Environmental

Law, *Journal of Environmental Law* Vol. 25, No. 3, 2013, Special Issue : 'Environmental Law: Looking Backwards, Looking Forwards

Harrison, James: Significant International Environmental Law Cases, *Journal of Environmental Law*, Vol. 18. No. 3, 2006

Kazhdan, Daniel: Precautionary Pulp: "Pulp Mills" and the Evolving Dispute between International Tribunals over the Reach of the Precautionary Principle, *Ecology Law Quarterly*, Vol. 38, No. 2, 2011

Kecskés Gábor: A Nemzetközi Bíróság ítélezési gyakorlata környezet tárgyú ügyekben, *Állam - és Jogtudomány*, LVI. évfolyam, 2015, 3. szám

Kiss, Alexander - Shelton, Dinah: *International Environmental Law*, Second Edition, Transnational Publishers, INC, Ardsley, New York, 2000

Lang, Chris: *ENCE Cancels Pulp Mills in Uruguay*, PULP INC. Oct. 2, 2006
<https://pulpinc.wordpress.com/2006/10/02/ence-cancels-pulp-mill-in-uruguay/> (2020.06.08.)

Mackenzie, Ruth - Romano, Cesare P. R - Shany, Yuval - Sands, Philippe: *Manual on International Courts and Tribunals*, Oxford University Press, 2010

Miles A., Cameron, Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua)/Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) (I.C.J.) *International Legal Materials*, Vol. 55, No. 3, 2016

Raisz Anikó: Nemzetközi környezetvédelmi kérdések a Nemzetközi Bíróság előtt napjainkban, *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, 2011, Tomus XXIX/1

Sands, Philippe, *The Principles of Environmental Law*, Second Edition, Cambridge University Press, 2003

Study Group on Due Diligence in International Law (2014), 76 INT'L L. ASS'N REP. CONF.

UNEP: United Nations Environment Programme, *Latin America and the Caribbean*, Geo Yearbook, 2007

Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről 1992

A Nemzetközi Jogi Bizottság a veszélyes tevékenységből származó határokon áttérjedő károk megelőzéséről szóló 2001-es tervezete kommentárral

United Nations, Treaty Series (UNTS), Vol. 1295, No. I-21425.

International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 13 July 2006,

International Court of Justice, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Summary of the Order of 13 July 2006

Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Dispute Regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua) Judgment of 13 July 2009

International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, The Corfu Channel Case, Judgment of April 9th 1949

Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) Compensation Owed by the Republic of Nicaragua to the Republic of Costa Rica 2 February 2018 41

Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Request of Modification of the Order of 8 March 2011 Indicating Provisional Measures Order of 16 July 2013

International Court of Justice, Report of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996

[1] Példák: Állandó Nemzetközi Bíróság, Nemzetközi Bíróság, Nemzetközi Büntetőbíróság, Tengerjogi Törvényszék, Emberi Jogok Európai Bírósága stb.

[2] Mackenzie, Ruth – Romano, Cesare P. R – Shany, Yuval – Sands, Philippe: *Manual on International Courts and Tribunals*, Oxford University Press, 2010, xi.

[3] Uo. xi.

[4] Uo. ix.

[5] Harrison, James: Reflections on the Role of International Courts and Tribunals in the Settlement of Environmental Disputes and the Development of International Environmental Law, *Journal of Environmental Law* Vol. 25, No. 3, 2013, Special Issue : 'Environmental Law: Looking Backwards, Looking Forwards, 502.

[6] Friedmann, Wolfgang: *General Course in Public International Law*, Recueil Des Cours, 1969, 127. sz., 162.

[7] International Court of Justice, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Summary of the Order of 13 July 2006, 1-2.

[8] Kazhdan, Daniel: Precautionary Pulp: "Pulp Mills" and the Evolving Dispute between International Tribunals over the Reach of the Precautionary Principle, *Ecology Law Quarterly*, Vol. 38, No. 2, 2011, 543.

[9] Bruhács János: Argentína és Uruguay vitája: a Nemzetközi Bíróság 2010. évi ítélete az Uruguay folyó menti papírgyár ügyben, *JURA* 2012/2., 40.

[10] UNEP, United Nations Environment Programme: *Latin America and the Caribbean*, Geo Yearbook, 2007, 24., lásd még: Lang, Chris: *ENCE Cancels Pulp Mills in Uruguay*, PULP INC. Oct. 2, 2006 <https://pulpinc.wordpress.com/2006/10/02/ence-cancels-pulp-mill-in-uruguay/> (2020.06.08.)

[11] International Court of Justice, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Summary of the Order of 13 July 2006, 4.

[12] Uruguay folyó használatáról szóló 1975. évi Statútum által felállított bizottság. A szerződés értelmében, ha valamelyik fél olyan projektbe kezd, amely jelentős kárt okozhat a környezetben, arról a félnek tájékoztatnia kell a Bizottságot. Ha a Bizottság megállapítása szerint fennáll a jelentős károkozás veszélye, arról értesítenie kell a projektet tervező államnak a másik felet.

[13] Ennek jogalapját az 1975. Statútum joghatósági záradéka biztosította.

[14] Az Uruguay folyó használatáról szóló szerződést 1975-ben írta alá Uruguay és Argentína, hatályba lépett 1976-ban. United Nations, Treaty Series (UNTS), Vol. 1295, No. I-21425, p.

340.

[15] International Court of Justice, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Summary of the Order of 13 July 2006, 1-2.

[16] International Court of Justice, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Summary of the Order of 13 July 2006, 2-3.

[17] International Court of Justice, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Summary of the Order of 13 July 2006, 3.

[18] Harrison, James: Significant International Environmental Law Cases, *Journal of Environmental Law*, Vol. 18. No. 3, 2006, 507.

[19] Uo. 507.

[20] Kazhdan, 544.

[21] International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay Judgment of 13 July 2006, 282.§ 1. pont

[22] International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay Judgment of 13 July 2006, 282.§ 2. pont

[23] Bruhács, 2012, 41.

[24] International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay Judgment of 13 July 2006, 282.§ 1. pont

[25] International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay Judgment of 13 July 2006, 106.§

[26] International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay Judgment of 13 July 2006, 120-122.§

[27] A felek között nem került sor a Statútumnak megfelelően módon tárgyalásokra. Bár létrejöttek megállapodások a felek között, és egy technikai csoport is felállításra került (GTAN), ezt a Bíróság nem tekintette kielégítőnek. International Court of Justice, Reports of

Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay Judgment of 13 July 2006, 128.§ és 141.§

[28] International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay Judgment of 13 July 2006, 149.§

[29]2009-ben hozott ítéletében a Nemzetközi Bíróság megállapította, hogy Nicaragua megsértette Costa Ricának a San Juan folyón történő szabad hajózáshoz való jogát. Bővebben lásd: Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Dispute Regarding navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua) Judgment of 13 July 2009

[30] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Dispute Regarding navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua) Judgment of 13 July 60-63., 156.§

[31] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Dispute Regarding navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua) Judgment of 13 July ,17., 15.§

[32] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Dispute Regarding navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua) Judgment of 13 July , 20., 19.§

[33] A terület a Barra del Colorado Nemzeti Park része

[34] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 696., 66.§

[35] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 33., 62-64.§

[36] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 681. 48.§

[37] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by

Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 682. 48.§

[38] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 686. 51.§

[39] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 689., 51.§

[40] Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) Request for the Indication of Provisional Measures Order of 8 March 2011, 27. 86.§

[41] Raisz Anikó: Nemzetközi környezetvédelmi kérdések a Nemzetközi Bíróság előtt napjainkban, *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, 2011, Tomus XXIX/1. 284.

[42] Uo. 284.

[43] Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Request of Modification of the Order of 8 March 2011 Indicating Provisional Measures Order of 16 July 2013, 5., 3. §.és 11., 26. §.

[44] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 713., 125. §.

[45] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 703., 92. §.

[46] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by

Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 703., 120. §.

[47] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 710., 113-120. §.

[48] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 714., 130-136. §.

[49] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 717., 146-162. §.

[50] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 737., 217. §.

[51] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 740., 224-228. §.

[52] Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) Compensation Owed by the Republic of Nicaragua to the Republic of Costa Rica 2 February 201841., 155.

[53] Bruhács, 42.

[54] International Court of Justice, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Summary of the Order of 13 July 2006, 5-6.

- [55] International Court of Justice, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Summary of the Order of 13 July 2006, 5-6.
- [56] Bruhács 42.
- [57] International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay Judgment of 13 July 2006, 46. 104.§
- [58] International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay Judgment of 13 July 2006, 45. 101§
- [59] International Court of Justice, Report of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996, 242. 29§
- [60] International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, The Corfu Channel Case, Judgment of April 9th 1949, 22.
- [61] Study Group on Due Diligence in International Law (2014), 76 INT'L L. ASS'N REP. CONF. 947, 949.
- [62] Birnie, Patricia W. – Boyle, Alan E.: *International Law and the Environment*, Calerndon Press, 1992, Oxford,

92-93.
- [63] Kiss, Alexander – Shelton, Dinah: *International Environmental Law*, Second Edition, Transnational Publishers, 2000, INC, Ardsley, New York, 264.
- [64] Cogan, Jacob Katz, Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua); Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), *The American Journal of International Law* Vol. 110, No. 2, 2016, 323.
- [65] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 706., 104. §.
- [66] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by

Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 706., 104. §.

[67] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 706., 104. §.

[68] Bruhács, 42.

[69] Ced nanda, George (Rock) Pring, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden Boston, 2013, 65

[70] Gillespie, Alexander Environmental Impact Assessments in International Law, *Review of European Community and International Environmental Law* 17.évf. 2.sz. 2008. 221.

[71] Dupuy, Pierre Marie – Vinuales, Jorge E.: *International Environmental Law*, Cambridge University Press, 2016, 69.

[72] International Court of Justice, Reports of Judgments Advisory Opinions and Orders, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 13 July 2006, 83. 204.§

[73] Kecskés Gábor, A Nemzetközi Bíróság ítélezési gyakorlata környezet tárgyú ügyekben, *Állam - és Jogtudomány*, LVI. évfolyam, 2015, 3. szám, 71.

[74] Kecskés, 2015, 71.

[75] International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 20 April 2010, 83., 205 p.

[76] Boyle, Alan: *Developments in International Law of EIA and their Relation to the Espoo Convention*, 2011,
http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/mop5/Seminar_Boyle.pdf (letöltve: 2020.06.14.)

[77] A Nemzetközi Jogi Bizottság a veszélyes tevékenységből származó határokon áttevő károk megelőzéséről szóló 2001-es tervezete kommentárral, 152. 2. cikkhez tartozó

kommentár

[78] Boyle, 4.

[79] Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről 1992

[80] Nemzetközi Jogi Bizottság a veszélyes tevékenységből származó határokon áttérjedő károk megelőzéséről szóló 2001-es tervezete kommentárral, 152., 2. cikkhez tartozó 2. kommentár

[81] Nemzetközi Jogi Bizottság a veszélyes tevékenységből származó határokon áttérjedő károk megelőzéséről szóló 2001-es tervezete kommentárral, 152., 2. cikkhez tartozó 4. kommentár

[82] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 720., 154.§

[83] Desierto, Diane: *Evidence but not Empiricism? Environmental Impact Assessments at the International Court of Justice in Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica)*, 2016

<https://www.ejiltalk.org/evidence-but-not-empiricism-environmental-impact-assessments-at-the-international-court-of-justice-in-certain-activities-carried-out-by-nicaragua-in-the-border-area-costa-rica-v-nicaragua-and-con/> (letöltve: 2020.06.15.)

[84] Uo.

[85] Miles A., Cameron: Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua)/Construction of a Road in Costa Rica Along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) (I.C.J.) *International Legal Materials*, Vol. 55, No. 3, 2016, 419.

[86] Uo. 419.

[87] Sands, Philippe: *The Principles of Environmental Law*, Second Edition, Cambridge University Press, 2003, 246-249.